

KULTŪRA

MENAS ✠ LITERATŪRA ✠ MOKSLAS

RAMAUS DŽIAUGSMO ŠVENTĖ

Jau nė pėdsako neliko tų riebalų, kurie varvėjo per barzdą valgant Užgavėnių blynus. Nusitrynė jie ir nuo smagurių pirštų, lanksčiusių tuos blynus prieš dedant į burną – paskutinio pasisotinimo metu. Prabėgo ilgos ir sunkios šešios Gavėnios savaitės, susėdome prie margučiais išpuošto Velykų stalo, sulaukėme ir Atvelykio. Laimingi tie, kurių stalą apsupa trys keturios kartos. Kiekviena iš jų savaip supranta šią gražią pavasario šventę. Idomu bendrauti su mūsų senoliais, kurių atmintyje kaip gamtos istorijos knygoje surašytos visų keturių kartų patirtys, besisukančios apie bendrą ašį – tradiciją. Tiesa, kartais nutolę nuo tikrųjų tradicijos šaknų, mes norime ją surašyti į nedidelę popieriaus skiautėlę, bet juk neišeina „surašyti“ kiekvieno žmogaus džiaugsmo, rimties ar liūdesio į pamokymais kvepiantį pergamentą. Tradicijos ašis – tik atskaitos taškas, todėl kiekviena šeima, bendruomenė visuomet kūrybingai dalyvauja gamtos virsmo procesuose, priversdami nustebti kito krašto gyventojus savo pojūčių gilumu bei kūrybingumu.

Štai ir šiek tiek žvarboką Šv. Velykų rytą stebėdama šėlstančius anūkus, ne visai „vietoje“ besistumdiančius paauglius bei kaip bites dūzgiančius suaugusius, ruošiančius Velykų stalą, sėdi Močiutė – rami, lyg jai tas šurmulys nerūpėtų. Visas valgių gaminimo bei kiaušinių marginimo paslaptis ji seniai perdavė vaikams ir jos akys išmintingai pritaria viskam, kas vyksta aplinkui, bet laikas nepajėgus ištrinti asmeninės patirties, ir mintys kaip šeivos audimo staklėse glotniai nardo po atminties siūlų audinį...

Visi žino, kad Velykų bobutė ar kiškutis dovanoja vaikams margučių krepšelį, bet mūsų krašte buvo daug kam negirdėta ir labai graži tradicija – dovnoti vaikams per Šv. Velykas trumpas spalvotas kojinaites. Kaip ženklą, kad jau galima numesti šalin žiemos avalynę ir apsiavus batelius bėgioti pradžiūvusiais kaimo takeliais. Žinoma, kojinaites (močiutės nupirkta) visuomet per tvorą perduodavo geroji kaimynė, kuri matė, kaip jas pametė per kiemą bėgdamas kiškutis.

Jaunimo Velykų šventimas daugiau primindavo Verbų sekmadienio eiseną su giesmėmis, šokiais, dainomis ir nesibaigiančiais juokais net ten, kur juoktis nereikėtų. Džiaugsmu šurmuliuojanti šventė – jaunų žmonių Dievas yra

Arūnas Baltėnas. Velykinė procesija. Kabeliai, 2007

daug linksmesnis. Margučius margindavome apklijuodami kiaušinių surastais želmenėliais. Pabirdavome po laukus kaip žirniai po aslą. Žiūrėjau, jau rasakila kelia saulėnė vėduoklės formos lapą, o ten garšva dairosi tripirščiu lapeliu, dar toliau – rugio želmenėlis, o įkalnėje – žibuoklių ežerai. Stipriai priglauti prie kiaušinio, želmenėliai palikdavo geltoname svogūno lukštų fone žalsvai baltą pavasario antspaudą. Ir, žinoma – inkilėliai varnėnams, zylutėms...

O kas yra Gavėnia ir Šv. Velykos, o ir Atvelykis Močiutei, įkopusiai į devinto dešimtmečio vidurį? Ramaus Džiaugsmo Šventė? Senoji lietuvių kultūra nepasizymi ryšiomis materialaus gyvenimo apraiškomis. Kai kam atrodo, kad ji paliko tiek nedaug – dainas, padavimus, pasakas, sakmes, juostų raštus, margučių ornamentus ir spalvas, tačiau žvelgiant dvasios akimis, ji mums paliko labai daug – gyvybingą būties pusę. Esu gamtos žmogus ir man svarbiausia tuo metu gamtoje vykstantys ritmai. Kalėdos buvo vilties metas, naujos gyvybės atėjimas, o dabar – kova tarp gyvybės ir mirties. Rugio želmenėlis kenčia po sniego dangą, anksti parskridęs paukštėlis krūpčioja, išvydęs baltus sniego kalnus, pumpurėlis paskubėjo išlįsti iš rudų kailinukų ir sušalo. Gamta visas gyvybines jėgas sutelkia į išgyvenimą – šešios savaitės išbandymų. Na, o mes kaip? Bandome nevalgyti mėsos, kartais ir pieno neperkame, bet visa tai – tik išoriniai ženklai.

Kam jie? Aplinkiniams ar sau?

Jei šis metų laikas apsiribotų tik tokiais „atsižadėjimais“, tai neverta net savęs kankinti. Svarbiausia yra mūsų vidinis išiklausymas į Žemės ritmą ir solidarumo su visa gyvybe jausmas. Sąmoningi žmonės taip išgyvena Gavėnią. Nuolankiai pripažindami savo silpnumą prieš gamtos dėsnius, bet suvokdami ir savo išskirtinę vietą. Kiekvienas esame nepakartojamas ir tuo esame brangus, bet savęs neatradę, nepraturtinę savo originalia patirtimi ir Visatos. Ir kartais toji vidinė ramybė ir išiklausymas pasiekia tokio sakralumo, kurį galima išreikšti poeto žodžiais: „Vidunakty taip tyku, – kad girdi, kaip jaunas lapas arba žiedelis ant šakelių kraunas“ (A. Baranauskas, „Anykščių šilelis“). O po tokio gavėjimo tikrai ateis tikras prisikėlimas, kurio taip visi laukiame...

Angelė Rudžianskaitė

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Angelė Rudžianskaitė. Ramaus džiaugsmo šventė • 2-as psl. Antanas Balašaitis. Kalbininkai ir poezija (3) • 3-as psl. Vydūnas ir vokiečių kultūra • 4-as psl. Algis Vaškevičius. Jono Rimšos darbų paroda • 5-as psl. Giedrė Legotaitė. Trijų menininkų paroda / Krašto žinios • 6-as psl. Astrida Petraitytė. Žolynų sakralumas / Jonas Strielkūnas. Pavasarį • 7-as psl. L. Peleckis-Kaktavičius. Bernardas Brazdžionis • 8-as psl. Kultūros kronika

Kitame numeryje:

A. Vaškevičius. Joniškėlio dvaras • „Neornamentuotos“ kalbos kūrėjas A. Mackus • Tremties vaikai

Kalbininkai ir poezija (3)

Antanas Balašaitis

abaiga. Pradžia 2013 m. kovo 23 d. „Kultūroje“

Pradėdamas giesmę apie Lietuvos tūkstantmečio žingsnius, autorius pasitelkia JAV kūrėjo poeto kunigo Leonardo Andriekaus šeimintiną citatą apie tėvų kalbą kaip kūrybos šaltinį: „...gimtosios kalbos žodžiai ėmė kristi lyg stebuklingais aukso grūdais... Tuose žodžiuose, kadaise tartuose mūsų kunigaikščių, vaidilų, baudžiauninkų, knygnešių, savanorių ir partizanų <...> prasivėrė man gyva tautos istorija ir visa jos buitis lyg skausmingai kraujuojanti žaizda“ (p. 11).

Amžių virsme tauta *Laže ir svetimų stekenta skaudžiai/ Dainom gaivinosi nusidejavus* (p. 16), bet po kelių šimtmečių

*Suėjome į a u n i į Didį Seimą Vilniuj,
Atgavę knygą po sunkios kovynės –
Atgaut gimtosios Lietuvos Tėvynės –
Imperijai paskelbėm laisvės siekį kilnų.*

Vos dviem dešimtmečiams prabėgus nuo atgautos Nepriklausomybės

*Valstybių sienos stumdomos kaip skiedros,
Iš Stalino malonės – Vilnius mūsų,
Bet greitai Lietuva – raudonų rusų.
Nuo karo šmėklos temsta dienos giedros* (p. 24)

Giesmė baigiama paskutinėm grumtynėm dėl laisvės:

*Su kraujo broliais Loreta seselė –
Prie Bokšto tankam jie pastoja kelią
Ir amžiam jie sudaro kraujo šeimą* (p. 39).

ir kvietimu ją branginti:

*Imperija, sustojusi prieš tautą,
Gal nusiplaus kraujus nuo savo tankų,
Bet ne nuo sąžinės juodos, nuo rankų
(Bran) ginsim laisvę jų krauju atgautą (ten pat).*

Pabaigoje autorius apibendrina:

*Istorija – Tautos elementorius!..
Taip Tūkstantmečio kelias tiestas –
Mūs Vilnius – kunigaikščių ir karalių miestas
Ir Kryžių kalnas – Lietuvos Altorius* (p. 43)

Jis baigiamas kaip ir Kudirkos „Tautiška giesmė“ kviečiant būti vieningiems:

*Tėvynė bus gyva, jei kūnas v i e n a s
Tikėjimu dvasingas ir viltingas.
Žmogus per nukryžiuotą Dievą nemirtingas.
Nebūk, lietuvi broli, sau k i e k v i e n a s!*

Slapyvardžiu nesidangstydamas ryžosi paskelbti nesigarsintus eiliavimus rašęs ilgametis Šiaulių universiteto profesorius, daugelio kalbos vadovėlių autorius Vytautas Sirtautas (1921–2008). Su dėkingumu prisimenu jį dar jauną dėstytoją

Profesorius Aleksas Girdenis

Klaipėdos mokytojų institute, kreipusį mane į mokslo kelią. Artinantis gyvenimo saulėlydžiui V. Sirtautas išleido poezijos rinktinę simbolišku pavadinimu „Dunksi laiko žingsniai nebylūs“. Vos spėjęs pasidžiaugti ką tik išleista knygele, Profesorius peržengė slenkstį į amžinybę. Rinktinę sudarė gyvenimo draugė ir daugelio leidinių bendradarbė, Stasio Šalkauskio vidurinės mokyklos mokytoja ekspertė Jūratė Sirtautienė. Knygos viršelis (dailininkė Sigita Valančiūtė) pasitinka apgriuvusia arka ir virš jos šviesesniu langu. Skyrių antraštės iliustruotos lietuvių išeivio čikagiškio fotomenininko Algimanto Kezio fotografijomis.

Kaip rašo palydimoje anotacijoje kolega profesorius Kazimieras Župerka, tai iš stalčiaus pabėgę eilėraščiai. Savęs nusiramitimui kalbininkas juos rašė visą gyvenimą. Gal dėl to ir parinktas toks prislopintas knygelės pavadinimas. Į rinktinę sudėti 1952–1998 metais (dauguma su tikslia data) sukurti eilėraščiai (nuo ketureilio iki vieno puslapio) – iš viso 140. Jie sugrupuoti į 3 skyrius: *Jaunystės miegantis sapnas*, *Mano valandos* ir *Būties mįslė*. Kūrinėliai dažniausiai be antraščių.

Rinktinėje gausu intymios lyrikos. Autorių jaudina jaukūs artimi miškai, beržas baltaskaris, *gegutė, strazdas, volungė* – juos su savim visad nešuos (p. 15), jūra, kopos ir vyturio giesmė, išskrendančių gervių pulkai, bet yra ir pragyvento laiko aktualijų atgarsių. Eilėraščius persmelkusi nuotaika dažnai liūdnoka. Tai lyg ir patvirtintų žinomą aforizmą: *džiaugsmas nekūrybingas, liūdesys – kūrybingas*.

1989 metais Profesorius keliavo po Žemaitiją. Kelionės eilėraščių nuotaika mistinė: *su virpančiu grauduliu / kyla dvasia praamžė, / rudeninė, šalta / tiek mindžiota batų, / tiek metų žudyta / kyla ir*

plaukstos į dangų / iš mūsų laukų Lietuvos. (p. 95) Aplankė ir poeto Vytauto Mačernio kapą: *Ant kalvos prie vienišų medžių / vėl į tolį žvelgi, / vėl laukais rūkuos tolimuos / tu klajoji, / pražuvęs jaunystės pradžioj* (p. 101).

Daug skaudžių minčių sukėlė žemaičių kankinių kraują sugėręs Rainių miškelis. Jiems skirtas ilgokas apmąstymų eilėraštis „Rainiai“. Autorius tarsi jaučia kankinių šešėlius, kurie: *sugeltą sąžinę grauzia, / stūkso ir stūkso rakštis / mūsų širdy, / tingiai velkas juodu šleifu / kraupi praeitis*. Ji buvo slepiama, draudžiama minėti, bet taip ilgiau negali tęstis:

*Neapprėpami plotai baisios užmaršties
Mūsų tako negali užkloti* (p. 76)

Prie apžvalgoje aptartų kalbininkų primintinas ir neseniai miręs Vilniaus universiteto profesorius Aleksas Girdenis, dialektologijos ir fonologijos veiklų autorius, eiliuoti pradėjęs dar vidurinėje mokykloje. Nuo 1962 m. pradėjęs dėstyti universitete, ėmė eiliuoti ir žemaitiškai. Penki jo eilėraščiai įdėti į žemaitiškos poezijos rinktinę „Sava muotinu kalbo...“ (1998). Eilėrašty „Sestont“ Girdenis primena greitą metų bėgsimą ir gailisi pralėkusių jaunystės:

*Ruoduos, nesene vėsa palėkuom vira
I nulėpuom muotina nu skraita.
Jaunistelė, dielkuo to nuvita
Dielkuo pralieke ir išnika tiek greit?*

O dabar tarsi nekrologą belieka priminti Profesoriaus verstą Sergejaus Jesenino eilėraštį „Mes kaip lapai rudenį retėjam“, skelbtą 1995 m. Vėlinių išvakarėse Mažeikių laikraštyje „Santarvė“.

Taigi šie gimtojo žodžio tyrėjai ir puoselėtojai greta tiesioginio požiūrio į žodžius kartais pakylėjo juos į aukštesnį – kūrybos lygį: suteikė jausmus žadinančių galių. □

Profesorius Vytautas Sirtautas

LEONARDAS ANDRIEKUS

SUSITIKIMAS

Laikei Tu muitininkus broliais,

Magdalenas – seserimis.

Štai ir dabar prekyvietėj ant vieno suolo

Dar tebesėdi su mumis.

Sakai mums, jog Tave tik muitininkai vaistinė,

Geros Naujienos žodis į jų širdis smigęs,

Ir Tu jiems maloningai aiškinęs,

Kad kertamos bevaisės figos.

Tik Magdalenos ašarom Tau kojas laisčiusios,

Tik jos maldavusios atleist kaltes,

Ir Tu jau amžių amžiais vaikščiosiąs

Po mūsų didmiesčių gatves.

Kaip miela, kad Tave čia susitiko

Prie kryžkelės žibintų balzganos šviesos,

Atėjusį per oazes ir dykumas

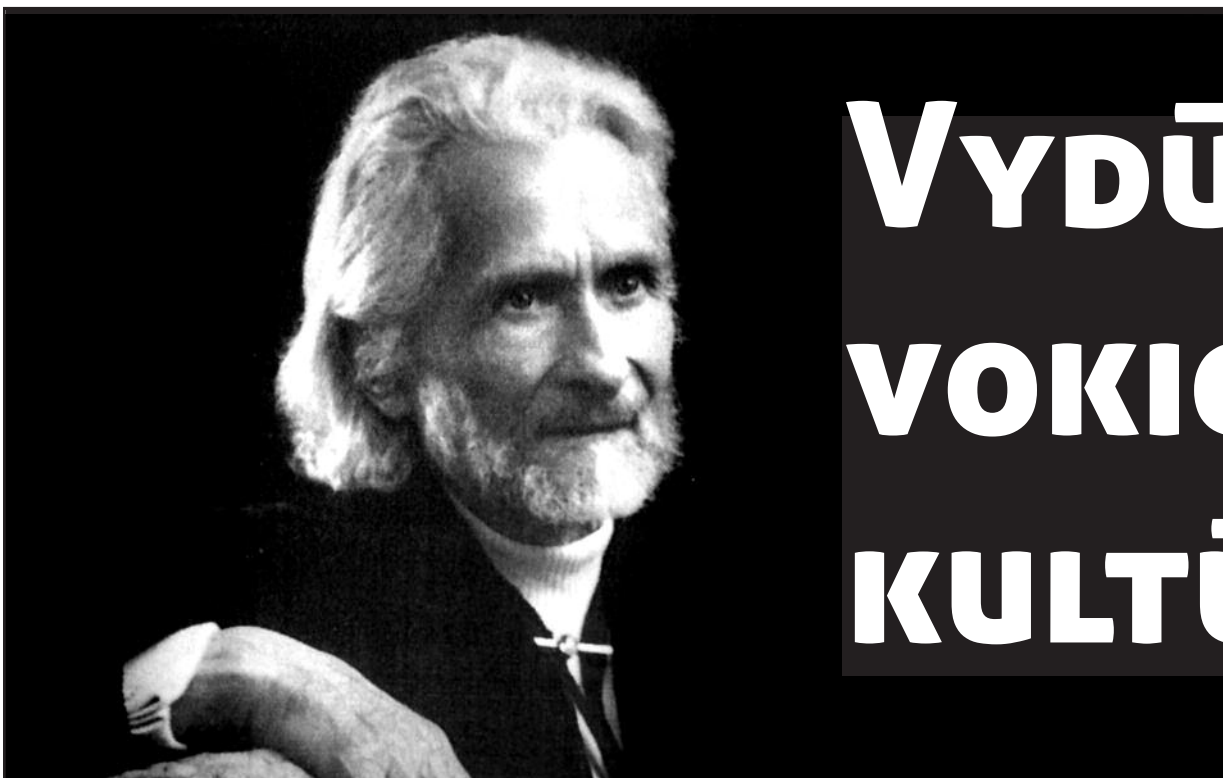
Vėl įsikūnyt mumyse visuos.

Tu pats susodinai mus ant šio suolo

Ir leidi galvas prie peties priglaust. –

Mes Tavo seserys, mes Tavo broliai –

Kur glaudėmės lig šiol – neklausk.

Vydūnas ir vokiečių kultūra

Šiomet minimos Vydūno gimimo 145-osios ir mirties 60-osios metinės. Lietuvoje šalia kitų renginių jos paminimos ir dviem tarptautinėmis konferencijomis. Viena iš jų – „Į sveiką gyvenseną ir skaidrią būtį Vydūno keliu“ – kasmetinė, rengiama Klaipėdos universiteto Sveikatos mokslų fakulteto, kita – vasario 20 d. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto kartu su Vydūno draugija surengta „Vydūnas ir vokiečių kultūra“. Jos dalyvius pasveikino Vokietijos Federacinės Respublikos ambasadorius Matthias Mülmemstädt, LR Seimo narys Algirdas Patackas, o pranešimus skaitė ne tik mūsų mokslininkai V. Bagdonavičius, A. Baublys, B. Genzelis, D. Kšanienė, A. Martišiūtė, R. Palijanskaitė, S. Pocyte, tautietis žurnalistas iš Berlyno L. Stepanauskas, bet ir svečiai iš Detmoldo (Vokietija) – Lipės evangelikų bažnyčios įgaliotinis Rytų Europai kunigas Mirosławas Danys ir Detmoldo savivaldybės Viešųjų ryšių skyriaus referentė Petra Schröder-Heindrich. Šios konferencijos pranešimų pagrindu bus išleista knyga vokiečių kalba. Ji, kaip ir fotografuotiniu būdu perleistos paties Vydūno vokiečių kalba rašytos knygos, bus pristatyta gegužės mėnesį Detmolde vyksiančių Europos dienų metu. Šis miestas, kuriame prabėgo paskutiniai septyneri Vydūno gyvenimo

metai, savo buvusį pilietį tų dienų metu pagerbs ypatingai. Tokiam pagerbimui iniciatyvos ėmėsi buvęs Vokietijos Federacinės Respublikos ambasados Vilniuje kancleris Friedrich Wilhelm Nehl. Lipės apskrities evangelikų bažnyčios bei Detmoldo merijos rūpesčiu prie namo, kuriame po dramatiškos dvejus metus trukusios kelionės 1946 m. rudenį Vydūnas buvo pirmiausia prisiglaudęs, bus iškilmingai atidengta Vydūnui skirta atminimo lenta bei lietuvių skulptoriaus Liongino Garlos sukurtas mąstytojo biustas. Šio biusto liedinimu ir tam skirtomis lėšomis rūpinasi Lietuvoje veikianti Vydūno draugija (šių metų rudenį ji minės savo veiklos 25-metį). Europos dienų Detmolde dėmesio centre – Europos idėja literatūroje ir kalboje. Šia tema bus perskaityti trys pranešimai, kurių autoriai Vacys Bagdonavičius (Lietuva), Joel Lehtonen (Suomija), Luciano Malusa (Italija). V. Bagdonavičiaus pranešimas skirtas Vydūnui. Jo tema „Vydūnas – Europos vienijimosi idėjos pirmtakas“.

Skaitytojų dėmesiui pateikiame konferencijoje „Vydūnas ir vokiečių kultūra“ Vilniuje skaitytą Vydūno draugijos garbės pirmininko V. Bagdonavičiaus pranešimą.

Vacys Bagdonavičius

Vydūnas ir jo veikla vokiečių – lietuvių santykių kontekste

Vydūno veiklą ir įvairiašakę kūrybą beveik ištiesai galima laikyti atsaku į per septynis šimtmečius dramatiškai susiklosčiusius vokiečių ir lietuvių santykius jo gyventoje Prūsų Lietuvoje. Kartu tai buvo ir išraiška nuoširdaus noro, kad tie santykiai ateityje taptų kitokie ir pasitarautų abiem tautoms „patekti į tikrą sąklausą“ bei „žadintų viena antrai jos kilnybę“. Vydūno veiklas „Septyni šimtmečiai vokiečių ir lietuvių santykių“ – pati ryškiausia jame aprašomųjų santykių lemiamo poveikio jo autoriaus veiklai ir kūrybai apraiška, skaudžios patirties tiesioginis atspindys. Toji patirtis kauptis pradėjo nuo pirmųjų sąmoningų vaiko dienų, sutapusių su gana ryžtingais pirmaisiais suvienytos Vokietijos žingsniais, palietusiais teises į gražiai skambantį motinos ir tėvo tariamą gimtą žodį.

Po 1871 m. Vokietijos suvienijimo vidaus politikos vairą į savo rankas paėmęs „geležinis kancleris“ Otto Bismarckas ryžtingai ėmė įgyvendinti užsibrėžtą uždavinį „Viena valstybė, viena tauta, viena kalba“ (*Ein Reich, ein Volk, eine Sprache*). To įgyvendinimo rezultatas – sparti tautinių mažumų asimiliacija, kuri ne tik buvo vykdoma administraciniais veiksmais, bet ir vyko tarsi savaime, žmoniems, ypač jauniems, savanoriškai išsižadant savo tautiškumo vardan geresnės socialinės padėties, materialinės gerovės bei savo kultūrinio identiteto susiejimo su aukštesne vokiečių kultūra.

Nutautėjimą Vydūnas laikė blogybe, bet jos esmė esanti ne tame, kad pereinama iš vienos tautybės į kitą, kad žmogus pasirenka tą etnosą, kuris jam atrodo esąs labiau civilizuotas ir pasižymis aukštesne kultūra ir kuriame mano rasiąs geresnes saviraiškos galimybes. Iš to, ką jis matė savo akimis, blogiausia jam atrodė tai, kad nutautėjimą beveik neišvengiamai lydi žmogaus dvasingumo sumenkėjimas ir moralinis nuosmukis. Vydūnas greičiausiai buvo linkęs gentainių nutautėjimą paaikškinti kaip jų dorovės sumenkėjimą, vertybinės orietacijos pokyčių pasekmę. O vertybinei orientacijai didžiausią poveikį darė sparčiai besivystanti ekonomika, jos formuojami žmonių interesai, žadinę norą

gyventi geriau, užimti palankesnę socialinę padėtį, siekti didesnių uždarbių ir praturtėjimo. Dvasiniai poreikiai traukiasi į antrą planą ar iš viso prarandami. Lietuvininkui tarp tų prarandamų dvasinių poreikių – tautiškumas, kurio jaunesnioji karta stengiasi atsikratyti kaip kliuvinio siekiant materialinės gerovės ir aukštesnio socialinio statuso.

Savarankiško gyvenimo keliu pradėjęs eiti būsimasis Vydūnas leidžiasi įtraukiamas veiklon lietuviškumo nykimui savo krašte stabdyti. Metus kitus padirbėjęs mokytoju Tilžėje, jis 1895 m. pabaigoje šiaip taip prikalbinamas vadovauti Tilžės lietuvių bažnyčios bei nuo 1885 m. veikiančios pirmosios lietuvininkų kultūrinės draugijos „Birutės“ chorams. Sutiko ne iš karto, nes jo ateities planai buvo kiti – jis norėjo ruošti rašytojo darbui. Tačiau ir be didelio entuziazmo prasidėjęs kultūrinis darbas ne tik greitai davė gerus rezultatus, bet ir išprovokavo poreikį kuo greičiau imtis literatūrinės kūrybos, kuriai norėta ruoštis. Bažnytinis choras netrukus ėmėsi pasaulietinės koncertinės veiklos. Tačiau publiką traukė ne tik abiejų chorų atliekamos dainos. Bene labiau jai reikėjo vaidinimų, kuriuos rodyti buvo pradėjusi „Birutė“. O vaidinti nelabai tebuvo ką. Jaunajam Vydūnui norėjosi vaidinti tokius kūrinius, kurie keltų gaivinamos tautos dvasią, ją taurintų, žadintų norą tobulėti. Todėl, siekdamas užpildyti šią spragą, pats ir ėmėsi dramaturgo plunksnos. „Jaučiausi kažkaip skatinamas rašyti lietuviškai, kas galėtų žadinti lietuvių šviesesniai dvasiniam lygiui, žymesniai taurumui ir garbingumui,“ – prisimindamas savo kūrybos kelio pradžią, rašys Vydūnas. Per daugelį metų tam žadiniui buvo sukurta gausi publikuota ir nepublikuota Vydūno dramaturgija.

O pradėtas tas žadinimas ankstyvąja publicistika, kuria Vydūnas 1894 m. pradėjo literatūrinį darbą ir apskritai kultūrinę veiklą. Joje labiausiai kritikuojami patys lietuvininkai dėl jų tautinės savivarbos silpnumo ir lengvo pasidavimo nutautinimui, abejingumas savo kalbai ir gražiai skambantioms tėvų dainoms, sumaterialėjimas.

Kaip į tautiečių kultūrinės savimonės ugdymo galimybę kūrybos kelio pradžioje jaunas Vydūnas kreipėsi ir į istorinės atminties ugdymą. Pirmoji istorijai skirta Vydūno knyga yra pirmoji jo knyga apskritai – tai 1904 m. Bitėnuose gotiškais rašmenimis išleista trumpa Lietuvos istorija „Senutė“. Ja autorius siekė duoti bent šiokią tokią atkirtį dau-

giausia per mokyklas varomai propagandai, visiems be išimties Mažosios Lietuvos vaikams diegusiai mintį, jog „unsere Vorfahren – die alten Deutschen“ („mūsų protėviai – senieji vokiečiai“). „Apie lietuvių, apie mūsų sentėvių nei kalbos, – rašoma knygelės įžangoje. – O kad dar ir pusėtinai sumanus kūdikis iš lietuvių namų tą aiškiai mato, kad jį ir jo tėvus niekin, jam pastatydami ‘alten Deutschen’ už sentėvių, tai to paniekinimo nusikratyt labai sunku, ypač nieko nežinant apie savo sentėvių. <...> Lengviau tai tokiu pasiseka, kurs gal atsekti šaknis savo gyvenimo šiame amžiuje per šimtmečius“.

Laikytis tautiečių dvasinės atsparos asimiliacijai stiprinimo taktikos jaunąjį Vydūną skatino supratimas, kad vokiškosios valdžios demografinės ir socialinės politikos planų pakeisti nei įtikinėjimais, nei griežtesniais protestais tikrai nepavyks. Beje, tų planų ypatingai ir nesmerkė, o stengėsi suprasti jų įgyvendinimo motyvus ir nepiktavališkus jų aspektus. Kaip jam atrodė, valdžia pagal savo supratimą kuria valstybės gerovę ir jon veda savo piliečius, tarp jų ir lietuvių, kuriems nelinki nieko bloga ir kurių išiliejimą į aukštesnės kultūros vokiečių tautą laiko jų pačių gerovės prielaida. Tokiai nuostatai pats mąstytojas, aišku, nepritarė, su ja nuolat polemizavo, bet stengėsi į ją pažvelgti iš jos besilaikančiųjų pozicijos ir ją suprasti. Kartu jis aiškiai matė ir tos pozicijos šalininkų nepalenkiamumą, su kuriuo beprasmiška kovoti, kaip ir beprasmiška stengtis juos įtikinti imtis rūpintis lietuvių tautiškumo išlaikymu ir globa. „Aišku vien buvo tai, – rašo Vydūnas, – kad bergždžias dalykas būtų iš vokiečių prašyti, kad jie lietuviškumą globotų. Vokiškas svarumas nepalenkiamas prašymais.“ Nepalenkiant prašymais, juo labiau beprasmiški esantys radikalesnės kovos žingsniai. Todėl užuot su kažkuo kovojus esą svarbiausia, kad patys lietuviai aiškiai suvoktų savo tautiškumo vertę, nenorėtų jo prarasti, visomis išgalėmis jį saugotų ir pasiektų, kad kiti jį gerbtų. Anot paties Vydūno, jam pamažu pasidarė aišku, „kad lietuvių žmoniškumas tik tada nemenkės ir jie nepasidarys peiktini, kad jie su pasišventimu rūpinsis savo lietuviškumu ir kad jo tūris taip šviesės, kad ir norėdamas jį niekinti niekas nebegalės.“

Toks veikimas ne visiems aktyviai tautinėje

M. Žilinsko galerijoje – didžiojo klajūno Jono Rimšos darbų paroda

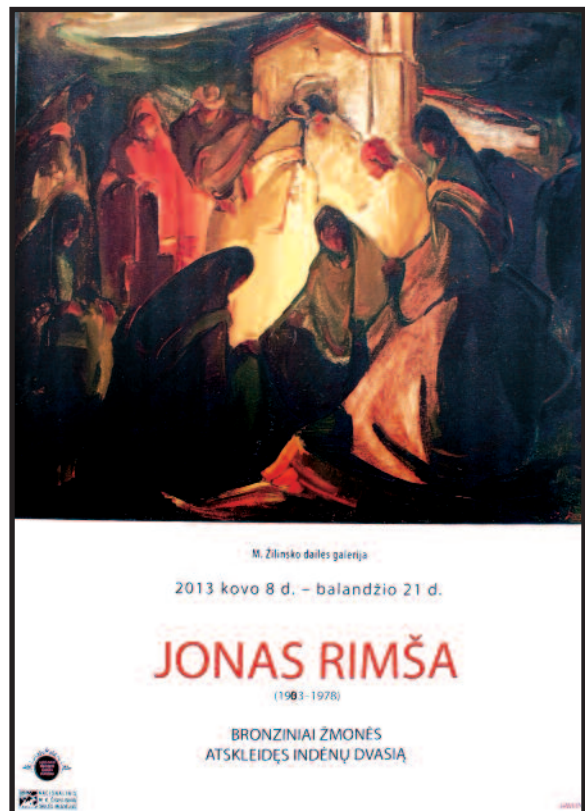
Algis Vaškevičius

Kovo pradžioje Kaune, Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus M. Žilinsko dailės galerijoje atidaryta Jono Rimšos (1903–1978) paroda „Bronziniai žmonės. Atskleidęs indėnų dvasią“. Per pirmąsias parodos savaites ją aplankė labai daug meno mylėtojų, nes J. Rimša – neeilinė asmenybė, vienas ryškiausių lietuvių išeivijos dailininkų, išgarsinusių Lietuvos vardą užsienio, ir labiausiai – Lotynų Amerikos šalyse.

Šis dailininkas itin vertinamas Bolivijoje – jis apdovanotas aukščiausiu iš civiliams asmenims

Jonas Rimša.

Parodos Kaune plakatas.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Indėnai kalnuose (1943–1951)

skiriamų Andų Kondoro kavalieriaus ordinu, jam 1950 metais buvo suteiktas Bolivijos valstybės Garbės piliečio titulas, o 1974-aisiais – Garbės profesoriaus vardas. Šios Lotynų Amerikos šalies vyriausybė iš dailininko nupirko apie 250 paveikslų ir perdavė juos svarbiausioms valstybės įstaigoms. Didžiulis ir įspūdingas Rimšos paveikslas „La Paso įkūrimas“ yra Bolivijos sostinės municipaliteto rūmų salėje, nemažai darbų – La Paso centriniame banke, taip pat pas privačius asmenis.

Jonas Rimša gimė 1903 m. birželio 12 d. Svėdasų miestelyje, augo Kaune. Jo tėvas Antanas Rimša, garsus Kauno siuvėjas, tarp kurio klientų buvo ir pats prezidentas Antanas Smetona, išsiuntė dvidešimtmetį sūnų į siuvimo-kirpimo mokyklą Austrijoje, Vienoje. Mokyklą J. Rimša baigė, bet galvojo apie menų studijas ir 1931 metais išvyko į Braziliją, kur iki 1934-ųjų jis mokėsi tuo metu stipriausioje visoje Pietų Amerikoje Buenos Airių Dailės akademijoje. Prasidėjo nuotykių kupinas klajūno gyvenimas, kuris tęsėsi Argentinoje, Bolivijoje, Taityje.

1943 metais gavęs Bolivijos valdžios kvietimą, įsteigė Sucre mieste meno mokyklą ir jai vadovavo, tačiau ši mokykla finansiskai neišsilaikė, tad J. Rimša įkūrė savo privačią meno akademiją „Curso Superior de Bellas Artes“. Dailininkas išsiuntė savo lėšomis toliau mokytis į Europą talentingus mokinius.

Likimo nublokštas į tolimus kraštus, dailininkas niekada neužmiršo Lietuvos, svajojo joje apsilankyti. Dar 1938 metais tris savo paveikslus jis atsiuntė į Rudens dailės parodą Kaune, iš kurių vieną nupirko Čiurlionio galerija. Į Lietuvą savo darbais jis vėl sugrįžo likus metams iki mirties 1977 metais, kai paroda buvo surengta Dailės muziejuje. 1999 metais jo darbai rodyti „Vartų“ galerijoje, o 2010-aisiais Vilniuje, Chodkevičių rūmuose parodoje „Tropikų šauksmas: Argentina-Bolivija-Taitis“ buvo galima pamatyti 105 J. Rimšos paveikslus, atspindinčius visą jo kūrybos kelią. Visi darbai buvo daugiausia surinkti iš privačių kolekcijų, keliolika – iš Almos ir Valdo Adamkų rinkinio. Šią parodą pamatė apie 11 000 žiūrovų.

Adamkai su dailininku susipažinę 1958 metais, pasikvietę jį į Jungtines Amerikos Valstijas, padėję surengti parodas Clevelande, Čikagoje. Didžioji paveikslų dalis tada buvo sėkmingai išparduota, o jų pažymėjimai buvo pažymėti ypatingu spaudu: „pintor lituano“ – dailininkas didžiavosi savo lietuviškomis šaknimis ir niekada jų nepamiršo.

Dailininkas buvo be galo darbštus, nutapė arti 1 000 paveikslų, surengė daugiau nei 30 individualių kūrybos parodų. Gyvenimo saulėlydyje Lietuvos dailės muziejui J. Rimša padovanojo 23 geriausius paskutiniojo – Taičio kūrybos periodo darbus.

Naujojoje parodoje Kaune galima susipažinti su didele kolekcija reikšmingų ir mums dar nepažįstamų Bolivijos ir indėniškojo periodo darbų, kurie ir išgarsino dailininką. Iš čia kilo ir parodos pavadinimas – pasak menotyrininkės, knygos apie

dailininką „Jonas Rimša. Tropikų šauksmas“ autorės Nijolės Tumėnienės, J. Rimša, labai gerbdamas indėnus, studijuodamas Bolivijos istoriją ir kultūrą, taip pat lankydamas indėnų, kuriuos jis vadino „bronziniais žmonėmis“, šventąsias vietas, tikrai pažino ir perprato jų dvasią.

„Jis vienas pirmųjų – ypatingai Bolivijoje – savo darbais, savo kūryba, savo tapyba pasisakęs prieš kolonijinę politiką, jis suprato indėnų situaciją“, – sakė naujosios parodos kuratorė N. Tumėnienė.

Parodos pagrindą sudaro privataus Išeivijos dailės fondo surinkti Rimšos kūriniai, kuriuos papildė septyni Nacionalinio M. K. Čiurlionio dailės muziejaus ankstyvieji dailininko paveikslai, iš kurių šešis atvežė iš JAV ir perdavė šiam muziejui Beatričė Kleizaitė-Vasaris (penkis iš privačios Liucijos Andrijauskaitės-Grišonienės rinkinio ir vieną – iš Draugijos užsienio lietuviams remti). Dar svarstoma, kur bus saugomi daugiau kaip septyniasdešimt pirmą kartą Lietuvoje rodomų J. Rimšos darbų, kuriuos nupirko ir į gimtinei atvežė minėtas fondas.

Pasak N. Tumėnienės, „nerami ieškotojo dvasia skatino Rimšą nuolat keliauti ir tobuleti. Dailininkas gyveno Argentinoje, Bolivijoje, JAV, Taityje. Persikeldamas iš vienos vietos į kitą, jis galėjo be širdies skausmo sudeginti savo ankstesnius pa-

Prie upės. Taičio saloje. 1972.

veikslus ir svajoti apie naują kūrybos etapą. Apie esminį lūžį savo tapyboje menininkas prabilo atšventęs 50-ies metų sukaktį. Jis pareiškė, kad nori tapyti kitaip, sustabdė jau parašytos monografijos apie jį išleidimą.

Turtingas kelionių ir sukurtų paveikslų Rimšos gyvenimas yra geriausias įrodymas, kad įgimtas talentas, nepaisant sunkumų ir kliūčių, visada prasiveržia. Gimęs ežerų krašte, jis visą gyvenimą išsaugojo meilę gamtai ir paprastam žmogui, senajai tradicinei kultūrai. Potraukis dalei ir muzikai jo kūryboje įgijo originalią specifinę formą – ritmiškai sustyguotą meninį vaizdą tapyboje“.

Atvykęs į Ameriką, dailininkas gyveno Čikagoje, vėliau persikraustė į Santa Monicą Californijoje. Čia ir mirė 1978 m. gegužės 13-ąją, jo kūnas buvo kremuotas ir pelenai išbarstyti virš Ramiojo vandenyno.

Rimša buvo vienišius, didžioji jo meilė buvo kūryba. Dėl jos dailininkas galėjo viską paaukoti ir visko atsisakyti. Jis rašė: „Kai dirbu, negaliu atitraukti nuo molberto. Turtų nepasiečiau, bet manęs tai nedomina: jeigu yra gabalėlis duonos, dažų ir drobė, tai aš laimingas. O svarbiausia – eiti pirmyn ir siekti perkelti į drobę mūsų pasaulio grožį, įeiti giliau į paslaptingą žmogaus dvasią. Kur yra gyvenimas, ritmas ir tvarka, yra grožis.“ □

Aušra Barzdukaitė-Vaitkūnienė

Lida Dubauskienė

Arvydas Žalpyš

Giedrė Legotaitė

Šiuolaikinių Lietuvos menininkų kūriniai pristatomi daug lietuviško identiteto sugerusiame Čikagos mieste. Šį kartą Čiurlionio galerijoje, įsikūrusioje Jaunimo centre, pristatomi Aušros Barzdukaitės-Vaitkūnienės, Lidos Dubauskienės bei Arvydo Žalpio darbai. Piešinys, grafika ir instaliacija. Kūriniai kalba skirtingai, tačiau kolekcija suformuota mąstant apie ją vienijančią mediją – popierių. „*Tai – subtilūs, meistriškai atlikti vaizdai, iš kurių nebado nei moralė, nei 'stiliaus paieškos'*“ (Jurga Armanavičiūtė).

Grafikės Lidos Dubauskienės (g. 1966) ekspozuojamas ciklas „Būseną“ (ofortas, sausa adata, kai kur įjungiamos akvatintos bei mecotintos technikos, 2011–2012). Dvidešimt estampų tiria buvimo būdą. Ciklo darbai vienas po kito rodo mažesnę ar šiek tiek didesnę pokytį: sėdinčios moteriškos aplinkoje, o kartais moteriškos nebelieka, lieka tik kėdė. Tačiau ne ta pati – kažkieno kito tuščia kėdė.

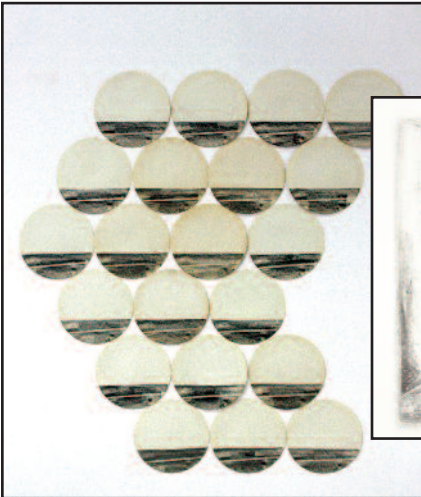
Giliaspaudės grafikos darbai primena seniai įamžintą, laiko nubučiuotą akimirką subraižyto paviršiaus fotografijoje. Išraižyti, išsėdinti metalo plokštėse paveikslai savo tikrąją išvaizdą įgavo atspaudus juos ant pagrindo. Kruopštus ir jautrus autorės darbas atliepiamas suvokėjo išitraukimu į kūrinio (būsenos) erdvę. Tai, kas išpiešta metalo plokštelėse, perkelta ant popieriaus lapo. Popierius – paskutinis etapas ir tik jam atlikus finalinį vaidmenį kūrinys tampa užbaigtas. „*Piešinio vertė ir bevertiškumas – štai klausimas...*“ (Aušra Barzdukaitė-Vaitkūnienė.)

Aušra Barzdukaitė-Vaitkūnienė (1962) – ryški ir iškalbinga kūrėja lietuvių modernistiniame mene. Gerai žinomas kūrybinis laukas – spalva ir kasdieniniame gyvenime sutinkami aplinkos fragmentai. Dažnai menininkės darbai įsidėmėtini iš pirmo žvilgsnio.

Čia pateikiami trys piešinių ciklai, kur piešinio sąvoka traktuojama gana laisvai: piešiama dažų (akrilas, aliejus), bet tai ne tapyba. Kai kuriuose kūrinuose ypač išryškėja „pieštukiškas“ elgesys su dažų, nesileidžiant į gilesnius žaidimus su potėpiu („Sukiuzus karuselė“, 2011). Juose, kaip ir kituose autorės kūrinuose, dažnai sutinkama kiškio figūra. Kiškis – žaidimo ženklas. Tas žaidimas neatrodo linksmas, o nerimastingas ir niūrokas. Tai veikiau pikto žaidimo įvaizdis („Karuselė prie jūros“, 2010).

Serija „Įvairios istorijos“ sukurta ant sviestinio popieriaus, nepirmafunkciškai panaudojant medžiagą: „Pats popierius man turėjo ypatingą

TRADICIŠKAI: POPIERIUJE

Trijų menininkų paroda

reikšmę – pagrobtas, pasisavintas, reiškia, jau įtampos ir neramumo energijos įgavęs” (A. B. V.). Kaip būdinga ekspresionizmu persismelkusiai vyresniosios kartos lietuvių tapybai, kūrinuose stipriai jaučiama dinamika (diagonalės, griūvantys, liūliuojantys vaizdiniai). Dažais plaukamas fonas, jo varvėjimas kuria nykstančio pasakų / vaikystės pasaulio paveikslą.

„*Tas linijinis vienodas piešinys kaip tų 'building'ų' aidas*“ (Arvydas Žalpyš). Trečioji „Tradiciškai: popieriuje“ dalis – Arvydo Žalpio (g. 1955) instaliacijos. Išskirstyti po ekspoziciją didelio formato konstruktai atspindi kultivuojamą menininko sritį – variaciją to paties ženklo serijiniu išdėstymu.

Parodos kontekste autorius dar kitaip elgiasi su popieriaus medžiaga: dėlioja grafiškus skritulius į apgalvotas kompozicijas. Žaidimą primenančiuose darbuose popierius veikia ne kaip pagrindas kūrinio erdvei, o kaip konstruojančios detalės. Instaliacijoje „Peizažas su žalia pieva, oranžinėm gelėm ir violetiniu dangum“ (2013) A. Žalpyš pateikia sureduotą iki spalvintų skritulių gamtovaizdį, turintį alternatyviai aiškią struktūrą, kur dangaus neaprepiamybei skirtas didžiausias kūrinio plotas.

Kūrinys „Paveikslas be pradžios ir pabaigos“ (2013) sudarytas iš sugrupuotų ketvertukų, savyje talpinančių perkartojamus ženklus. Jie kartojami, tačiau kiekvienas jų yra autentiškai išgautas atskiru piešiniu neatitraukiant rankos. Sukuriama ritminė monotonija, kuri yra miesto bruožas (išreiškiama autoriaus asmeninė patirtis, vaikščiojant kvadratais vėjų miesto gatvėse).

Kreipimasi į šį miestą randame ir kituose parodoje pateikiamuose A. Žalpio kūrinuose: „Svarbu tos piešinio linijos. Tai tam tikra sąveika su Čikagos dangoraižių vienodu nuobodžiu ritmu“ – autoriaus mintys apie instaliaciją „Perpjautas“ (2013). O darbe „Rami diena. Mičiganas“ (2013) – išskaidyto ežero peizažas. Lyg žiūrėtum į Michigano vandenį pro stiklinių dangoraižių prizmę.

Kad ir tuo pačiu keliu einama, nereiškia, kad kelionės tikslas toks pat. Visų trijų autorių kūriniai parodoje dalyvauja naudojant visiems jiems bendrą priemonę: savotišką kuriančiojo simbolį (idėjos užfiksavimo priemonę) – popieriaus lapą. Tačiau, kad nebūtų klaidingai suprasta, verta pažymėti: čia rodomos ne popieriaus galimybės, o nepalaužiamas žmogaus kūrybiškumas. Supresuotas pluoštas, kuris suteikia tiek daug erdvės norinčiajam pasisakyti.

Parodą pristato galerija „Meno parkas“. Projekto rėmėjai: Kultūros rėmimo fondas, Kauno miesto savivaldybė. Paroda atidaroma Čiurlionio galerijoje š. m. balandžio 19 d. 7:30 val. v. Atidaryme dalyvaus dailininkas Arvydas Žalpyš. □

KRAŠTO ŽINIOS

Praėjusią savaitę Ukmergės rajone, Liaušių kultūros namuose, vyko vaikų teatrų festivalis „Vėjo malūnėlis“. Spektaklius parodė penki teatrai iš įvairių rajono kultūros namų. Vyriausi aktoriai į šventę atvyko iš Šventupės: jie rodė Vytauto Bubnio „Kalnę“. Krikštėniškiai pastatė klasika seniai virtusius „Tris paršiukus“. Vėpriškiai savo spektaklyje (Eglės Aleknaitės „Žiebtuvėlyje“) sprendė mokymosi problemas. Jaunieji aktoriai iš Dainavos parodė spalvingą spektaklį „Laumės verpėjos“. Apie mišką, jo gyventojus ir melagę šarką pasakojo festivalio šeiminių sukurtas spektaklis „Šilėnų šarkos šokoladas“. Spektaklių metu komisija rinko geriausią jaunąjį aktorių – juo tapo Viktoras Baranovas iš Krikštėnų, vaidinęs vilką.

Kovo 21 d. Švenčionių viešosios bibliotekos skaitykloje vyko literatūros apžvalga „Naujausios lietuvių literatūros skaitymai“. Jos metu skaitytojų aptarnavimo ir bibliografijos – informacijos skyriaus vyr. bibliografė Irena Kochančikienė pristatė grožinę literatūrą, gautą 2013 metais. Ypatingas dėmesys buvo skirtas poezijai, nes kovo 21-oji – Pasaulinė poezijos diena. Renginyje dalyvavę Švenčionių Zigmo Žemaičio gimnazijos 8 klasės mokiniai susipažino su naujais leidiniais ir įdėmiai klausėsi ištraukų iš literatūrinių-muzikinių kompozicijų, skirtų Maiironio, K. Genio, J. Vaičiūnaitės kūrybai.

Kovo 23 d. Dubingiuose paminėta Tarptautinė teatro diena. Surengtas renginys „Teatro pavasaris Dubingiuose“. Renginį pradėjo Dubingių pagrindinės mokyklos mokytojos L. Grigelevičienės vadovaujamas lėlių teatras „Rudnosiukas“ (beje, renginio metu veikė L. Grigelevičienės siūty lėlių paroda). Taip pat sėkmingai pasirodė Molėtų kultūros centro populiariosios muzikos grupės „Labas“ atlikėjos, Molėtų kultūros centro teatras „Remarka“ suvaidino teatrinis etudus, o jaunieji „Rudnosiuko“ aktoriai sėkmingai šokdino lėles.

Jonas Strielkūnas PAVASARĮ

Jau pūgos nestūgaus. Vienatvėj žiemoję,
Išeikim, kur skamba, kur žydi, kur moja,
Kur juokiasi pievos, kur gieda kalnai,
Kur kalbina ievą melsvi vandenai.

Pamirškim duris, aklinau uždarytas,
Nurito kalėjimo akmenį rytas,
Per švytintį kiemą atėjo diena
Ir padavė ranką gražiai kiekvienam.

Tai kilkim, tai eikim – jau alksniai išsprogo,
Sužvingo žirgeliai ant šylančio stogo,
Iš namo, kurį kažkada palikai,
Balandžio margučiais pabiro vaikai.

Tai bėkim, skubėkim vaikus pasivyti,
Kol blaiva, kol Vaiva padangėje švyti,
Kol žalia, kol skelia žemelę želmuo,
Kol stovi ant kelio – nenori namo...

* * *

Spygliuotos lyg vielos šalikelių žolės.
Spygliuotam lauke po padange sunkia
Supančioto arklio beviltiškas šuolis –
Gyvybės akimirka erdvėj ir laike.

Taip įtempta viskas... Tik žingtelsi žingsnį –
Pajusi, kaip žemės gelmėj skaudulys
Baisiausia votim auga, plečiasi, tvinksi,
Kas mirksnį po kojom grasindamas plyšt.

O motina mano, pilka, šiurkščiarūbe
Gimtoji šalie, aš juk viską matau,
Kur krūmai tarytum kareiviai sukniubę
Tebekužda amžiną priesaiką tau.

Aš viską jaučiu. Dovanoki tik žodį –
Ir skelbsiu, kad buvo dangus nesunkus,
Kad buvo švelni ta šiurkščioji paklodė,
Kurion suvynioji tu savo vaikus.

Kairėje – parodos autorė Laima Dzigitė

Žolynų sakralumas

Laimos Dzigitės paroda „Virsmas“ Čiurlionio namuose Vilniuje

Astrida Petraitytė

Verbų sekmadienį ir visą tragiškai triumfališką jo kontekstą man puikiai įprasmino tądien aplankytas renginys – tautodailininkės Laimos Dzigitės naujo darbų ciklo „Virsmas“ pristatymas M. K. Čiurlionio namuose Vilniuje. Taip pagerbtas autorės kūrybos 20-metis. Kartu ši paroda – memorialinio kultūros centro „Čiurlionio namai“ vadovo Stanislovo Urbono idėjos, užgimusi 2011-ųjų pradžioje, vartimo tradicine „Verbų savaitė su angelais“ paliudijimas. Pristatydamas Dzigitės parodą S. Urbonas prisipažino, kad ruošiantis M. K. Čiurlionio 100-sioms mirties metinėms (o jis mirė balandį), norėjosi minėti ne netektį, o priešingai – mūsų genijaus pripažinimą, prasidėjusį būtent tuoj po mirties. Tokia gaida 2011-aisiais paminėjus M. K. Čiurlionio (nuomojusio Vilniuje kambarėlį šiame bute, 1995-aisiais tapusiame *Čiurlionio namais*) išėjimo anapusių šimtmetį, po metų surengta paroda „Verbų savaitė su angelais“, kurioje rodytos ir nagingųjų rišėjų verbos, ir medžio drožėjų angelai. Taigi, kaip galime suprasti, kasmet Verbų sekmadienį Čiurlionio namuose bus sutelkti sakralumo aurą spinduliuojantys kūriniai. Dzigitės, „žolynų grafikės“ (pasak Urbono), iš žolelių, kitų augalėlių sukurtuose paveiksluose šįkart ištis įterpti „sakralumo inkliuzai“: iš Paberžės gavusi dovanų bažnytinės procesijos baldakimo užuolaidėlės skivytus, autorė nedidelę jų dalį įkomponavo į šio ciklo paveikslus.

Baigusi Kauno meno mokyklą, dabar Ukmergėje gyvenanti ir kurianti menininkė pripažino, kad Tautodailininkų draugijoje, kuriai priklauso, ji ne itin pritampa. Mat kurianti fantazijos diktuojamus, kone abstrakčius paveikslus ir neseckanti senomis liaudies meno tradicijomis, o tarsi toks turėtų būti šios draugijos narių uždavinys. Iš pradžių kūrus grafiką ir akvarelę, prieš 20 metų, pasak Dzigitės, „netikėtai atsirado žolynai“. Žolynų kompozicijos – o jų motyvai išplaukia pirmiausia iš tikėjimo, meilės Tėvynei, jos gamtai – prikljuojamos, pastele nutapius paveikslo foną. Menininkė neskina dar žaliuojančių augalų – tik surenka jau nudžiūvusius. Dzigitė nuoširdžiai pasidžiaugė galimybe surengti parodą būtent Čiurlionio namuose – kitose erdvėse jos darbai tarsi „pranyksta“, o čia „sustiprėja“...

Muzikinį pasveikinimą menininkei skyrė Čiurlionio namų darbuotojos. O pačios Dzigitės iniciatyva šiemetės „Verbų savaitės su angelais“ šventėje dalyvavo liaudiško giedojimo grupė „Karunka“. Pirmiausia sugiedota Šv. Pranciškaus „Saulės giesmė“ – pašlovinant ir naująją popiežių, ir visą pranciškoniškąją kuklumą, meilę gyvajam – ir pačiam mažiausiam – pasauliui. Parodos kūriniai ir jų autorė liudijo tą pačią tradiciją. □

Laimos Dzigitės „žolynų grafika“.

Astridos Petraitytės nuotraukos

BERNARDAS BRAZDŽIONIS

Nuo „Kelionės miražų“ iki „... už visų galaktikų“

Ištrauka iš spaudai rengiamos esė, pokalbių, laiškų knygos

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Pabaiga. Pradžia 2013 m. kovo 9 d. „Kultūroje“

Dar kartą grįžtama prie sumanymo suruošti antrąją pirmojo eilėraščių rinkinio „Baltosios dienos“ laidą. Bern. Brazdžionis aiškina antruoju rinkiniu paruoštojo rankraščio negalįs vadinti, nes „visi eilėraščiai rašyti iki 1926 m.“, juos jis buvo surinkęs tų metų vasarą, o pavadinęs „Žiburių“ vardu. Dabar manęs tą vardą tolimesniems darbams atidėti. O rankraštį norįs „perleisti per šioki-tokį filtrą“ – gal L. Skačkauskas sutinkas perskaityti eilėraščius ir „uždėti rezoliucijas“, klausė Bern. Brazdžionis. Taip pat prašė, kad rankraštį nuneštų ir S. Būdavui, kuriam apie tai taip pat rašė. „Tegu jis nuo savęs ką tars ir kur aiškiai matys taisoma, pataisys“.

Daugiau kaip po poros mėnesių (1929 m. balandžio 22 d.) rašytas laiškas gerokai skiriasi nuo ankstesniųjų. Visų pirma, jis trumpas („Egzaminai ant pat nosies – už poros savaitių“) ir ganėtinai liūdnas („Kol kas esu dar gyvas, bet labai nusilpęs, vargiai bekrutu. Nežinau, kaip bus toliau. Gal, Dievui padedant, pasiseks“). Tačiau pagrindinė tema ir šįkart ta pati – literatūra.

Bern. Brazdžionis mini naujausias perskaitytas knygas – T. Tilvyčio „Parodijas“, K. Jakubėno „Miegiančią žemę“. Teiraujasi bičiulio, gal žinas ką nors apie Mykolą Linkevičių, kurio rinkinys netrukus turi pasirodyti. Pasisako esąs truputį nepatenkin-tas, kodėl S. Būdavas, perskaitęs rankraštį, nieko nebraukė. Klausia nuomonės apie naujausius eilėraščius, pasirodančius „Ryte“. Pergyvena dėl eilėraščio „Finalas“, nes spaustuvė sumaišė eilutes, o nuo vieno skaitytojo gavo skaudžiai barti. Yra ir užuomina kolegai, kad pasirūpintų radijo tribūna: „Ar ne su Collega kada tai, besvajodami apie jaunųjų susibūrimą, kalbėjomės apie veptelėjimą į radio dėžutę. Dabar netoli esi“.

O šitas atvirlaiškis rašytas jau po trejeto mėnesių – 1929 m. liepos 18 d. Sėkmingai užbaigęs gimnaziją, besiruošiantis studijoms Kaune, kur tarnauja kariuomenėje ir jo bičiulis, Bern. Brazdžionis rašo, jog po tokios ilgos tylos vėl būtų malonu pasikalbėti. Ilgo laiško nerašas, nes neužtikrintas, kad jis paklius senuoju adresu. Tik pranešas, kad esąs gyvas ir sveikas. Vėl galvojęs apie jų sumanytą organizavimąsi ir kitus darbus. Užsimena apie almanachą, laikraščio leidimą, apie tai, kad jau yra ir redaktorius, ir turtingas leidėjas. „Plačiau – kai gausiu iš Collegos laišką“, – atsisveikina Bern. Brazdžionis.

„Į Kauną manau nusibaladoti pradžioj rugsėjo. Vadinas, belikęs vienas mėnuo. Tiesiog nežinau nė kaip manyti – prieš akis naujas gyvenimas. Bala žino, kaip ten bus. Tik šiurpas pakrato“, – neslepia savo vidinės būsenos Bern. Brazdžionis, pradėdamas savo 1929 m. liepos 29 d. laišką.

Laiškas, žinoma, skirtas literatūrinėms idėjomis. Jis parašytas kiek kitokia maniera nei ankstesni, net sunumeruotas dalimis. Iš viso jų septynios.

Bern. Brazdžionis visų pirma pratešia L. Skačkausko pasvąjojamą – surengti literatūros vakarą. Tuo labiau, kad ir S. Būdavas neseniai rašė, jog Leonas tuo rūpinasi. Ir, žinoma, tam pritaria. „Ir kaip nepritars! Gal aš nepritarsiu?!“ – nesunkiai atpažįstame ankstesnįjį Bern. Brazdžionį. Tačiau jis gerokai pyktelėjęs ant P. Daugininkaičio, A. Kiliuko, A. Venio, ypač ant V. Šiugždinio – kad „jokio gyvenimo nenori rodyti. Jokios jaunatvės“. O „Lietuvoje“ jauniausiu poetu tituluotą V. Šiugždinį įvertina griežtškai: „Kiek bent iš raštų išskaičiau, tai susidarė išpūdis „jauniausio senio“. Čia pat Bern. Brazdžionis

Baigiamoji klasė 1929 m. pavasarį prieš gimnazijos rūmus ir šlipsininkų (VII kl.) šventės dalyviai. Bern. Brazdžionis iš kairės kraštinis.

pastebėti, kad taip teigdamas jokių būdu nenori nei kito pažeminti, nei savęs išaukštinti. Tačiau jis nori plunksnos draugus matyti visokeriopai jaunos, trokšta, kad jie kurtų „jaunos dvasios liepsnose“. „Teeinie su mumis. Mes turime sudaryti savo frontą, – rašo jaunasis poetas. – „Keturi vėjai“ silps-ta. Skirstosi. Krinka. Žalia vėtra – nieko nenulaužė (!). Atseit, senų srovių šalininkų (...) neviršijo, o su savais kūrniais irgi nebesirodo. Raketa – švystelėjo ir užges, matyti...“ Bern. Brazdžionis vėl grįžta prie literatūros vakaro: „Tik apgalvok, kokia programa būtų galima. Kaip ten arčiau esi. Juk seniau dažnai literatūros vakarų būdavo. Skaitė net po vieną ar po du. Inčiūra, Petr. Gintalas, Tysliava, Gira, Vaičiūnas, Venclova ir Skabeika, Šatrijviečių būrys. Ir kiti.“

Antroji laiško dalis paties Bern. Brazdžionio įvardinta: „Dėl asmenų“. „Tai jau reiktų tokie priimti, kurie kartu su mumis eis ir tolimesniam žygin, – rašo laiško autorius. – Ir su almanachu, ir kt. Kaip man rodosi, tai ir kažkokios daugybės nereikia. Skaitei „Nauj. Žody“? Estai, rodos, ar kas ten su savo „Guosego“ – 10 asmenų. O mūsų „Keturi vėjai“ (...) tik keturi iš pradžių tebuvo. Binkis, Šemerys, Rimydis, Tarulis. Skaičiuokim dar. Žengė, Šimėnas, Tilvytis ir... ir nebesimato. Na, gal dar koks ir yra. Tegul. Dabar apsižiūrėkim apie savuosius. Štai. Skačkauskas, Būdavas, Brazdžionis, Dulkė, Linkevičius, (padėjau kablelį, reiškia, gali dar atsirasti...). Tai mat, Drauge. Visur juda. Girdėjai gal apie latvių jaunuosius? Kurie leidžia laikraštį „Trauksme“?

Trečioji dalis, ko gero, konkrečiausia: „Teks ir mums šitie šturmai kuo nors užantspauduoti. Jei negalėsime išleisti laikraščio, tai nors almanachą.

Minėjo Stasius (Būdavas – L. P.-K.), kad ir Tu apie alm. jau kalbėjai. Aš manau taip. Leisti almanachas tik į lentynas sukrauti neverta (Kaip daro „Piūvis“. Jis pats taip sakosi. Skaičiau antrą numerį. Pirmo tai nemačiau. Kad kur nutvėrus!). Geriausia tat būtų leisti kalendorių-almanachą. Vadinas, pridėjus kalendoriumą. Ir visa gudrybė. Taip galbūt mes daug daugiau laimėtume. Be kalendoriaus ne tas esti. (...) Gaudo ir tokius, kuriuose yra „pasiskaitymų“. Ot, čia ir bus mūsų kalendoriaus turtas, tie pasiskaitymai-almanachas. Numatau jų skyrius: poezija, proza (originali, ne verstinė – apysakos, vaizdeliai ar novelės), literatūros straipsniai (studijėlės knygos platinimo reikalais, tų metų literat. apžvalga – savos prozos ir poezijos, arba skyrium vieno ir kito, recenz. it kt.). Rodos, 48–64 psl. pakaktų. Dėl kalendoriumo taip. Kad jis negadintų – įdėti palaidai prie alman. Po tų metų – galės silkes suvynioti. O jei patiks almanachas, tedovanoja jį“.

Bern. Brazdžionis mini ir galimą mecenatą – mažeikiškį Liudą Skurskį, sumaniusį leisti jaunųjų rašytojų laikraštį. „Vien literatūros. Jis turįs lėšų bent 8 numeriams išleisti“. Bern. Brazdžionio tikslas – su K. Dulkės pagalba perorganizuoti dvisavaitinį laikraštį „Tėvynės takais“ į leidinį su „ilgesniu laiko tarpu“: „Jei su dvisavaitiniu gyvuotumėm metus, su mėnesiniu – du metus, su dvimėnesiniu – keturis metus“.

„Kaip ten bebūtų, o almanachą turėsime išleisti“, – neabejoja laiško autorius.

Bern. Brazdžionis savo bičiulio prašo sužinoti L. Giros adresą – norįs jam pasiųsti rinkinėlį parencenzuoti. Taip pat teiraujasi, ar „Karys“ moka honorarą. Jei taip, nusiųsias kiek kariškų eilėraščių – „vis būtų centas-kitas“.

O tai jau paskutinis Bern. Brazdžionio laiškas iš Biržų. Jis rašytas 1929 m. rugpjūčio 14 d. Labiausiai laiško autorius sujaudintas žinios, kad beveik susitarta dėl vakaro per radiją: „Keliems tūkstantčiams pasisakyti būtų neprastas dalykas. Taip plačiai neišeis nei almanachas, nei laikraštis. Juk radio klausytojų dabar, rodos, apie 10.000“.

Vėl nemažai šnekos apie „jų grupę“.

Dar buvo 1929 m. rugpjūčio 29 d. atvirukas iš Biržų. Jame informuojama, kad į Kauną Bern. Brazdžionis išvažiuoja rugsėjo 8 d.

Netrukus neakivaizdinė pažintis užsibaigė dviejų jaunų žmonių susitikimu Kaune. □

Brazdžionių šeima 1949 m.

Kultūros kronika

Kovo 27-ąją, Tarptautinę Teatro dieną, Vilniuje, Nacionaliniame dramos teatre, labiausiai nusipelnusiems šalies teatralams įteikti 2013 m. Aukšiniai scenos kryžiai. Boriso Dauguviečio auskaras buvo įteiktas režisieriui Artūriui Areimai. Už viso kūrybinio gyvenimo nuopelnus apdovano choreografė Birutė Letukaitė. Už nacionalinės dramaturgijos kūrinio pastatymą apdovanojimas atiteko Kauno dramos teatro spektakliui „Balta drobulė“ (rež. – Jonas Jurašas). Jaunojo menininko apdovanojimą pelnė aktorai Šarūnas Datenis ir Antanas Dubra už spektaklį „Gaidelis pinigautojas“. Už geriausią lėlių teatro spektaklį apdovano Vilniaus „Lėlės“ spektaklio „Meteo“ kūrybinė grupė. Geriausia operetės soliste pripažinta Akvilė Garbenčiūtė. Šokio kategorijoje Aukšinį scenos kryžių pelnė choreografė Agnija Šeiko. Geriausia metų operos solistė – Sandra Janušaitė. Geriausias spektaklis vaikams – Vilniaus Mažojo teatro spektaklis „Brangusis atrakcionų parko dėdė“. Geriausias kompozitorius – Algirdas Martinaitis (už muziką spektakliui „Eglutė pas Ivanovus“). Geriausias antraplanis aktorius – Tomas Rinkūnas, metų dailininkas – Jonas Arčikauskas, geriausias pagrindinio vaidmens atlikėjas – Valentinas Novopolskis, o geriausias režisierius – Jonas Vaitkus. Beje, šiemet neskirti apdovanojimai už pagrindinį ir antraplanį moters aktorės vaidmenį.

2013 03 12 Valstybiniame Vilniaus Mažajame teatre įvyko spektaklis „Berniukas ir žuvėdros“. Spektaklis gimė įkvėptas garsaus Gruzijos rankų šešėlių teatro „Budrugana – Gagra“. Šio teatro režisierius Gela Kandelaki, teksto autorius V. V. Landsbergis ir aktorių ansamblis „Degam“ pristatė ypatingą reginį, kuriame jungiama pirštų šešėlių technika ir tradicinė draminė vaidyba. Spektaklio istorija pristatoma berniuko Mykolo akimis. Jo išsiskyrusi šeima tampa maža psichologine meilės laboratorija, kurioje dešimtmetis berniukas bando padėti savo tėvams. Berniuko paguoda – pažintis su ypatinga mergaite ir paslaptį pokalbiai su žuvėdromis.

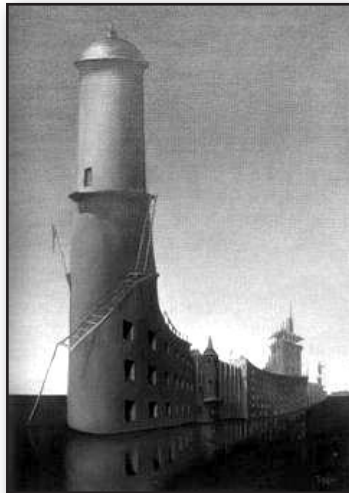

2013 03 29 Vilniuje, Rusų dramos teatre, įvyko judesio spektaklis pagal W. Shakespearo pjesę „Romeo ir Džuljetą“. Spektaklio metu susilieja įvairios judesio bei šiuolaikinio šokio technikos, scenoje derinamos su elementais iš rytietiško bei vakarietiško tradicijų teatro. Spektaklyje vaidina Lietuvos Muzikos ir teatro akademijos vaidybos katedros ketvirtakursiai, Lietuvos Rusų dramos, Vilniaus Mažojo teatrų bei studijos „Aglia“ aktoriai. Spektaklio režisierius ir choreografas – Peter Uray (Vengrija).

2013 03 12–2013 03 30 Vilniaus grafikos meno centre vyko Elenos Grudzinskaitės personalinė paroda „Nieko asmeniško“. Joje pristatyta giliaspaudės ir ofsetinės litografijos technikomis atliktas estampų ciklas „Archyvas/nieko asmeniško“. Ciklo sukūrimui buvo pasirinkti asmeniniai ir svetimi užsigulę daiktai: paauglystėje nukirpti plaukai, pasimetusios nuotraukos, ilgą laiką rinktos nuomuilos siuvinių iškarpų žymėjimui. Privati erdvė čia tapatinama ir su realia aplinka, ir su jausmų, patirčių, asmeninių santykių terpe.

2013 03 28 – 2013 04 20 VDA ekspozicijų salėje „Titanikas“ vyks paroda „Dienos svajos, nakties košmarai“. Rodomi tapybos, grafikos ir skulptūros kūriniai, atspindintys siurrealizmo meninę kryptį ir siurrealumo apraiškas Lietuvos dailėje. Pasak parodos kuratorės Ramutės Rachlevičiūtės, siurrealizmo Lietuvoje nebuvo tarpukariu ir XX a. II pusėje, bet siurrealumo apraiškų visgi galima aptikti. Siurrealistiniai vaizdiniai dažnai paklūsta fantazijos įgeidžiams ir kuriami kaip mirazas ar maskuotė. Parodoje eksponuojama P. Repšio, N. Šaltenytės, R. Vėliuvienės, E. Juchnevičiaus, M. P. Vilučio grafika, V. Ostauskienės, M. Skudučio, H. Natalevičiaus, B. Gražio, R. Filistovičiaus, A. Griškevičiaus tapyba ir grafika, taip pat – P. Mazūro, A. Smilingio skulptūros.

Kovo 28 d. baigėsi dvi savaites trukęs festivalis „Kino pavasaris“. Jo renginiuose šiemet apsilankė daugiau nei 80 000 žiūrovų. Geriausia festivalio aktore žiūrovai išrinko Valdą Bičkutę. Kritiko Sauliaus Macaičio premija atiteko filmo „No“ kūrėjui Pablo Larrain. Žiūrovų simpatijų apdovanojimas atiteko filmui „Searching for Sugarman“ (režisierius – Malikas Bendjelloul). Geriausiu trumpo metražo filmu komisija išrinko lenkų režisieriaus G. Zariczny „Švilpuką“. Tarptautinės ART kino teatrų ir festivalių konfederacijos apdovanojimas įteiktas filmui „Nenustok šypsotis“ („Keep smiling“). Geriausia konkursinės programos režisierė išrinkta slovake Mira Fornay (filmas „Mano šuo žudikas“ – „My dog killer“). Pagrindinis festivalio apdovanojimas už geriausią konkursinės programos filmą įteiktas lenkų režisieriui Slawomir Fabicki (filmas „Myliu“ – „Loving“). Geriausias festivalio aktorius – Danas Chioreanas (filmas „Rokeris“).

Vydūnas

Atkelta iš 3 psl.

veikloje tada dalyvavusiems lietuvininkų veikėjams patiko. Radikalesnį tos veiklos sparną atstovavusi „Birutės“ draugijos vadovybė Vydūną ir giedotojus netgi apkaltino kenkimu lietuvybei, lietuvininkų aktyvumo migdymu, sąmoningu pasitarnavimu germanizacijai. Šiems kaltinimams paviešinti tuometinis „Birutės“ pirmininkas J. Vanagaitis 1908 m. netgi išleido įniršio kupiną prieš Vydūną nukreiptą knygėlę „Bangos, pavestos „Birutės“ naudai“. Tačiau Vydūnas į šį ir kitus prieš jį nukreiptus išpuolius reagavo ramiai ir toliau kartu su giedotojais susitelkęs dirbo tautiečių dvasią šviesinantį darbą.

Veikimas Tilžės lietuvių giedotojų draugijoje suteikė ypač geras galimybes vykdyti pasirinktai misijai – tautiečių nacionalinei savimonei ir savigarbai stiprinti bei kitataučių akyse „garbėn kelti lietuviškumą“. Iki Pirmojo pasaulinio karo draugijos veikloje nebuvo jokių pertrūkių. Ne tik Tilžėje, bet ir daugiau kaip dvidešimtyje kitų Prūsų Lietuvos miestų ir miestelių suruošta daugybė švenčių ir vakarų su koncertais ir vaidinimais. Draugija tapo pačia ryškiausia Prūsų lietuvių kultūrinio veikimo reprezentante. Apie ją geras garsas sklido, į ją buvo orientuojamasi ir Didžiojoje Lietuvoje. Vilniaus spauda jos šventes ne kartą apibūdino žavėdamasi, ragindama iš jų mokytis vietos scenos entuziastus. Giedotojų renginiai tarp Prūsų lietuvių buvo populiarūs tiek dėl aukšto meninio lygio repertuaro, tiek dėl kilnių į lietuvininkų savigarbą bei kitataučių pagarbą jiems orietuotų intencijų.

Aukštą lygį pasiekę Giedotojų draugijos renginiai tapo ne tik reikšminga lietuvių tautinio sąjūdžio forma, bet ir svari visu kultūrinio gyvenimo faktu Prūsų Lietuvoje. Vokiečių šviesuomenė ne tik noriai lankydavosi lietuvių šventėse ir vakaruose, bet ir pati „dažnai kvietė savo suruošimams padainuoti.“ Tilžės muzikos mokyklos direktorius W. Wolffas Giedotojų dainavimą kėlė kaip pavyzdinį ir patardavo iš jo mokytis net garsiausio Tilžės mišraus choro dainininkams. Tas pats W. Wolffas ir kitas vokiečių muzikas K. Janzas netgi patys talkino giedotojams – harmonizavo liaudies dainas ir kūrė muziką eiliuotiems Vydūno tekstams. Giedotojai yra sėkmingai bendravę ir su vokiškąja „Lietuvių literatūros draugija“: dainavę jos sukaustuvinuose renginiuose, pats Vydūnas skaitęs šios draugijos susirinkimuose pranešimų, dalyvavęs diskusijose.

„Lietuvių literatūros draugija“ yra suvaidinusi reikšmingą vaidmenį paties Vydūno apsisprendimui pasukti tautinę veiklon ir pačioje toje veikloje. Jam dar vaikui tėvas, pabrėždamas būtinumą gerbti savo tautiškumą, didžiudamasis sakydavo, kad net „tūli vokiečių mokslinei su pagarba yra rašę apie lietuvių, jų būdą ir kalbą“. Tokį pasididžiavimą jam kėlė būtent 1879 m. Tilžėje įsikūrusios vokiškosios „Lietuvių literatūros draugijos“ („Litauische literarische Gesellschaft“) leidiniai, E. Gisevijaus, O. Glogau ir kt. raštai apie lietuvių, jų papročius, tautosaką, kalbą, kitas jų dvasinės ir materialinės kultūros vertybes. Kaip labai vertingą savo tautos kultūros pažinimo šaltinį Vydūnas pats naudos ir aukštai vertins vokiškosios „Lietuvių literatūros draugijos“ rinkinius bei tiriamuosius darbus. Iš šios draugijos rinkinių imtos dainos taps reikšminga Giedotojų draugijos repertuaro dalimi.

Pabaiga kitame numeryje